

Waldemar W. Budner

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Zarządzania, Katedra Ekonomiki Przestrzennej i Środowiskowej
w.budner@ue.poznan.pl

**RELACJE CENTRUM-OTOCZENIE
W OBSZARZE FUNKCJONALNYM
AGLOMERACJI POZNAŃSKIEJ**

Streszczenie: W opracowaniu przedstawiono zmiany relacji pomiędzy centrum (Poznań) a obszarem go otaczającym w latach 2000–2010. Przedmiotem rozważań były relacje demograficzne (strukturalne, ilościowe, w tym ruch migracyjny). Tłem analizy jest zatrudnienie i funkcje dominujące w aglomeracji poznańskiej. Granice obszaru funkcjonalnego aglomeracji przyjęto na podstawie wskaźnika relacji liczby dojeżdżających do pracy i pracowników najemnych (według Program Urban Audit).

Słowa kluczowe: aglomeracja miejska, miejski obszar funkcjonalny, delimitacja, aglomeracja poznańska.

Klasyfikacja JEL: R19, O15.

**RELATIONS BETWEEN THE CENTRE AND SURROUNDINGS
IN THE FUNCTIONAL AREA OF THE POZNAŃ
AGGLOMERATION**

Abstract: The paper presents the changes in relationships between the centre (Poznań) and its surrounding area in 2000–2010. The subjects of discussion are the demographic relationships (structural quantitative, including migrations). The background of the analysis is employment and the dominant features of the agglomeration. The boundaries of the functioning agglomeration were set on the basis of the ratio of commuters and employees (according to The Urban Audit).

Keywords: urban agglomeration, functional urban area, delimitation, Poznań agglomeration.

Wstęp

Koniec pierwszej dekady XXI w. przyniósł w Polsce zmiany o charakterze systemowym dotyczące nowego wzorca w podejściu do polityki regionalnej i planowania przestrzennego. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w dokumencie rządowym – *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030* (KPZK 2030) [MRR 2011]. *Koncepcja...* podkreśla silną współzależność pomiędzy planowaniem przestrzennym i społeczno-gospodarczym, wprowadzając nową kategorię planowania funkcjonalnego. Jest to „oddzielna przekrojowa kategoria planistyczna ze względu na konieczność zapewnienia planowania na obszarach o specyficznych cechach niezwiązanych z ograniczeniami administracyjnymi niezależnie od istnienia planu krajowego, planów wojewódzkich czy lokalnych (plany obszarów funkcjonalnych)” [MRR 2011, s. 18]. W myśl KPZK 2030 obszary funkcjonalne są wyróżniane na podstawie przebiegu zjawisk rozwoju społeczno-gospodarczego. W szczególności problematyka oddziaływania dużych miast na otoczenie wiąże się nieodłącznie z zaawansowanymi procesami suburbanizacji oraz wzrostem ogólnego poziomu mobilności społeczeństwa.

Celem poznawczym pracy jest określenie zmian w relacji centrum-otoczenie w obszarze funkcjonalnym aglomeracji poznańskiej (OFAP). Analiza dotyczy okresu 2000–2010. Wykorzystano w niej informacje GUS i US w Poznaniu [Miaśta 2012]. Dane z zakresu zatrudnienia¹ pochodzą z 2011 r. Analizie poddano: zatrudnienie i funkcje dominujące OFAP oraz zmiany demograficzne (strukturalne i ilościowe, w tym związane z ruchami migracyjnymi). Podstawową jednostką analizy jest gmina. Tłem odniesienia jest województwo wielkopolskie, kraj lub inne miejskie obszary funkcjonalne (MOF) w Polsce. Uzupełnieniem teoretycznym analizy empirycznej są rozważania nt. relacji aglomeracja a funkcjonalny obszar oddziaływania aglomeracji oraz metodologia delimitacji miejskiego obszaru funkcjonalnego. Podjęty temat jest istotny ze względu na potrzebę monitorowania procesów suburbanizacji, delimitacji przestrzeni zurbanizowanej oraz realizacji nowych wyzwań planistycznych w Polsce.

1. Aglomeracje miejskie a miejskie obszary funkcjonalne

Rozwój społeczno-gospodarczy miast, ich ciągła zmiana funkcji i poszerzanie obszaru oddziaływania powoduje stały wzrost zainteresowania tą problema-

¹ Uwzględniono zatrudnionych według faktycznego miejsca pracy; bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 oraz pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.

tyką. Uwaga badaczy jest szczególnie skoncentrowana na miastach wielkich i dużych oraz ich otoczeniu, innymi słowy na aglomeracjach.

Termin aglomeracja nie zawsze jest interpretowany jednoznacznie. Znamy jest wiele różnych definicji pojęcia aglomeracja wypracowanych na gruncie nauki – czasami różnych dziedzin i dyscyplin naukowych (np. geografii, socjologii czy ekonomii). Ta pojęciowa niespójność wynika z jednej strony z niespotykanej wcześniej dynamiki rozwoju wielkich miast – co utrudnia jednoznaczne definiowanie nie tylko samego obszaru miejskiego, ale również samego skomplikowanego procesu urbanizacji – a z drugiej strony z konieczności praktycznego opisanie różnorodnych form przestrzennych (np. dla celów planistycznych bądź statystycznych).

Określenie aglomeracja wywodzi się z łacińskiego słowa *agglomerare*, co w języku polskim należy tłumaczyć jako: nagromadzenie, skupienie czegoś. Początkowo termin ten był używany do określenia koncentracji przestrzennej ludności. E. Iwanicka-Lyra [1969, s. 22] wskazuje, że pod pojęciem aglomeracja miejska należy rozumieć jednolity obszar, w którego skład wchodzi rdzeń miasta oraz znajdujące się wokół inne jednostki administracyjne, wyróżniające się wyższymi niż przeciętne wskaźnikami cech uznanych w danych warunkach społeczno-ekonomicznych za mierniki urbanizacji. Zaawansowane bardziej niż gdzie indziej procesy urbanizacji są wynikiem ścisłych powiązań rdzenia i obszarów otaczających.

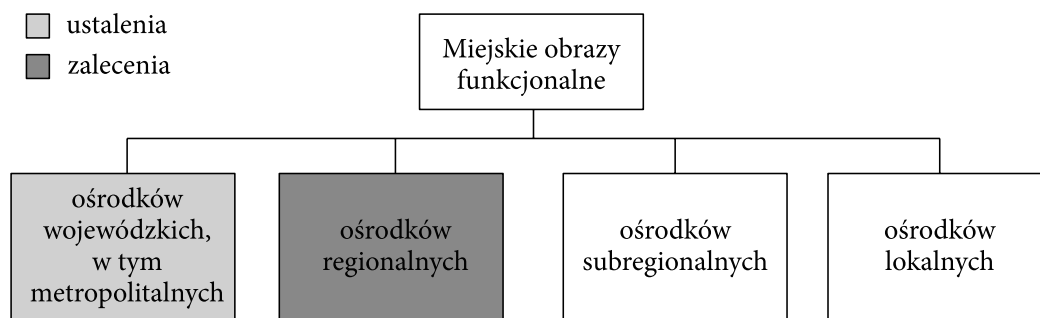
P. Korcelli [1976] i R. Karłowicz [1979] w swoich definicjach eksponują silne powiązania funkcjonalne i współzależności jednostek osadniczych. Podobne stanowisko przyjmuje W. Budner [2011, s. 91], który twierdzi, że aglomeracja miejska (monocentryczna) to zespół jednostek osadniczych (również zurbanizowanych wsi), wykształcony i zdominowany przez jedno miasto – stanowiące jego centrum – w którym istnieją silne powiązania funkcjonalne (różne w sensie ilościowym i jakościowym od powiązań w układach osadniczych regionu czy kraju). Powiązania funkcjonalne przejawiają się w: dojeździe do pracy, przepływie towarów, usług, informacji czy kapitału. Procesy te prowadzą do integracji gospodarczej, przestrzennej i społecznej aglomeracji. Dominującą funkcją gospodarczą są zwykle usługi (III i IV sektor). Zatem podstawową cechą aglomeracji jest powiązanie obszarów zurbanizowanych.

Dwojaki charakter znaczeniowy terminu aglomeracja prezentuje J.J. Parrysek [2008, s. 29–31]. Po pierwsze, aglomeracja oznacza specyficzny dynamiczny układ przestrzenno-strukturalny, ze zintegrowanym obszarem o charakterystycznych cechach, powstały w wyniku koncentracji ludności i podmiotów gospodarczych, co znajduje swoje odwzorowanie m.in. w zmianach form użytkowania ziemi oraz we wzroście intensywności zabudowy

terenu. Drugie znaczenie definicyjne odnosi się do spójnego przestrzennie obszaru o specyficznych właściwościach (takich jak: wielowarstwowa struktura, położenie, organizacja przestrzenna, funkcjonowanie), który powstał jako efekt wspomnianego wyżej procesu koncentracji.

Aglomeracja miejska, jak twierdzą T. Markowski i T. Marszał [2006], to przede wszystkim jednostka morfologiczna tworząca spójny zespół wzajemnie powiązanych jednostek osadniczych (duże miasto z otaczającym obszarem), powstały w wyniku koncentracji zabudowy i zagospodarowania. Aglomeracje są zwykle tworzone przez jednostki osadnicze odrębne z administracyjnego punktu widzenia.

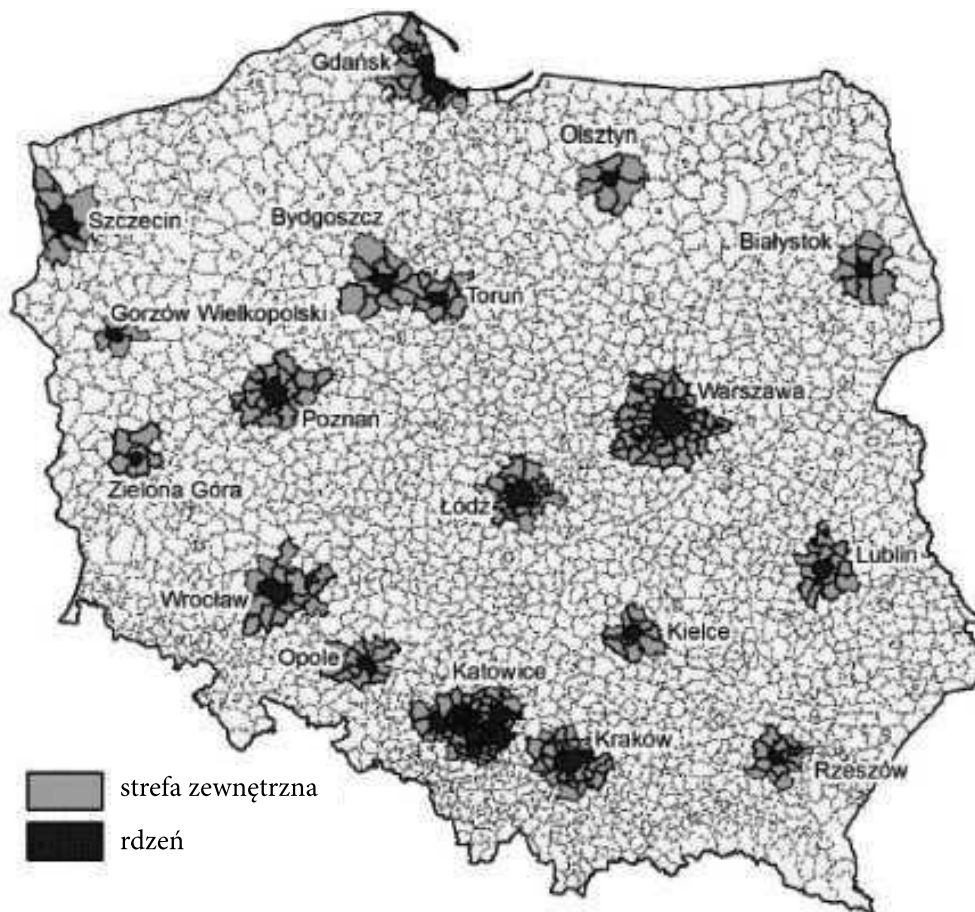
Definiując w KPZK 2030 obszary funkcjonalne, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego wychodzi od ustawowej definicji obszaru problemowego i dodaje zapis w brzmieniu: „zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju” [MRR 2011, s. 159]. Kategoria ta zawiera w sobie miejski obszar funkcjonalny, który jest układem osadniczym składającym się z odrębnych jednostek administracyjnych, obejmującym zwarty obszar miejski wraz z powiązaną z nim funkcjonalnie strefą zurbanizowaną. W skład takiego obszaru mogą wchodzić: gminy miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie. Typologia obejmuje cztery kategorie obszarów skupionych wokół ośrodków (rysunek 1): (a) wojewódzkich (w tym metropolitalnych), (b) regionalnych, (c) subregionalnych oraz (d) lokalnych. KPZK 2030 wyodrębnia także wiejskie obszary funkcjonalne². Wszystkie te elementy tworzą w Polsce system obszarów funkcjonalnych mający służyć osiągnięciu celu, jakim jest optymalne wykorzystanie endogenicznych walorów jednostek osadniczych [MRR 2011].

Rysunek 1. Klasyfikacja miejskich obszarów funkcjonalnych

Źródło: [MRR 2011, s. 187]

² Wiejskie obszary funkcjonalne są definiowane jako terytorium znajdujące się poza granicami miast, będące istotne z punktu widzenia planowania przestrzennego i działań związanych z polityką terytorialną.

Rysunek 2. Miejskie obszary funkcjonalne

Źródło: [MMR 2011, s. 192]

Obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich są tworzone wokół wszystkich 18 miast wojewódzkich (rysunek 2). Część ośrodków wojewódzkich, ze względu na rolę w systemie osadniczym kraju oraz znaczenie społeczno-gospodarcze w procesach rozwojowych całego kraju, uzyskuje status ośrodków metropolitalnych.

2. Problem delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych

Delimitacja obszarów funkcjonalnych oraz wyznaczanie standardów i procedur planistycznych dla tych obszarów powinny być dokonywane z udziałem podmiotów wszystkich szczebli administracji, przede wszystkim na poziomie regionalnym lub lokalnym. Polskie akty prawne nie regulują sposobów wy-

znaczania granic obszarów o funkcjach metropolitalnych, stąd też podejmowane są próby wydzielania kryteriów delimitacji, poszukiwania metod lub ich systematyzacji. Jako podstawową jednostkę terytorialną należy przyjąć gminę (NTS5).

W KPZK 2030 [MRR 2011] przewidziano wyznaczenie obszarów funkcjonalnych dla stolic województw (rysunek 2). Nie zostały dotąd zatwierdzone przez ministerstwo ogólne ramy i kryteria delimitacji obszarów funkcjonalnych. Istotne jest to, by przyjęta metodyka była obiektywna i nie stwarzała konfliktów pomiędzy samorządami, które mogłyby czuć się poszkodowane. Wyznaczenie granic tych obszarów należałoby do kompetencji władz regionalnych i musi zostać zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa. Ekspertyza wykonana przez P. Śleszyńskiego dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego [2013] wskazuje kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich jako głównych obszarów ogniskujących zarówno rozwój całego kraju, jak i poszczególnych regionów.

Delimitację opiera się na zestawie trzech grup wskaźników [MRR 2013, s. 7]:

a) wskaźniki funkcjonalne:

F1 – liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym,

F2 – liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców powyżej;

b) wskaźniki społeczno-gospodarcze:

S1 – udział pracujących w zawodach pozarolniczych jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75%,

S2 – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 75%,

S3 – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w usługach wyższego rzędu jako stosunek do średniej wojewódzkiej powyżej 50%;

c) wskaźniki morfologiczne:

M1 – gęstość zaludnienia (bez lasów i wód) w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 50%,

M2 – liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców w latach 2002–2011 w stosunku do średniej wojewódzkiej powyżej 75%.

Ponadto przyjęto trzy główne zasady metodologiczne: administracyjną, topologiczną oraz spełnienia liczby minimalnych kryteriów. Z perspektywy końcowego układu przestrzennego ważne jest, iż dany miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego musi zostać wyznaczony w granicach odpowiedniego województwa i może stanowić element tylko jednego obszaru

funkcjonalnego oraz musi spełniać sześć lub siedem z wyznaczonych kryteriów. Podstawową zaletą tej delimitacji jest porównywalność poszczególnych obszarów. Wskazuje ona minimalny zasięg obszaru funkcjonalnego, który może być zmieniany w zależności od potrzeb głównie przez Urzędy Marszałkowskie.

3. Wyznaczenie obszaru funkcjonalnego aglomeracji poznańskiej

W przypadku obszaru metropolitalnego/funkcjonalnego Poznania znanych jest co najmniej pięć delimitacji reprezentujących odmienne podejścia badawcze. Zastosowanie metod delimitacji skutkuje znacznymi rozbieżnościami w uzyskanych wynikach. Dotyczy to zasięgu, liczby jednostek przestrzennych (gmin), liczby ludności. Na problem ten zwraca uwagę J. Danielewicz [2013, s. 98]. Przykładowo, porównując skrajne wyniki delimitacji obszaru poznańskiego, różnice w liczbie ludności sięgają blisko 0,5 mln, tj. 52%; w przypadku rozbieżności w liczbie gmin wartości wahają się od 21 do 45.

W ujęciu P. Swianiewicza i U. Klimskiej [2005] za obszar aglomeracji poznańskiej uznaje się miasto Poznań i 17 gmin powiatu poznańskiego. Autorzy przyjmują zatem kryterium administracyjne (powiat poznański i powiat Poznań). Tak rozumiany obszar stał się także podstawą analiz aglomeracji poznańskiej Centrum Badań Metropolitalnych UAM³ [Kaczmarek 2012].

Inne podejście przyjęła *Rada Metropolii Poznań*⁴, włączając do aglomeracji, oprócz Poznania i gmin powiatu poznańskiego, także: Oborniki, Skoki, Szamotuły i Śrem.

Jeszcze inaczej można rozumieć aglomerację poznańską, przyjmując obszar metropolitalny zgodny z podziałem kraju na podregiony statystyczne NTS3. Oznacza to włączenie, oprócz Poznania i powiatu poznańskiego, także powiatu obornickiego, szamotulskiego, średzkiego i śremskiego. Takie podejście

³ W CBM opracowano Serię Biblioteki Aglomeracyjnej składającą się z 27 tomów nt. aglomeracji i metropolii poznańskiej (patrz: <http://cbm.amu.edu.pl/category/publikacje>; dostęp: 22.06.2015).

⁴ *Rada Metropolii* (do 18 lutego 2011 r. *Rada Aglomeracji*) to walne zebranie Stowarzyszenia Metropolia Poznań mające na celu połączenie interesów gmin w celu uzyskania synergii, podniesienia poziomu życia mieszkańców i stworzenia dogodniejszych warunków do inwestycji [<http://www.aglomeracja.poznan.pl>].

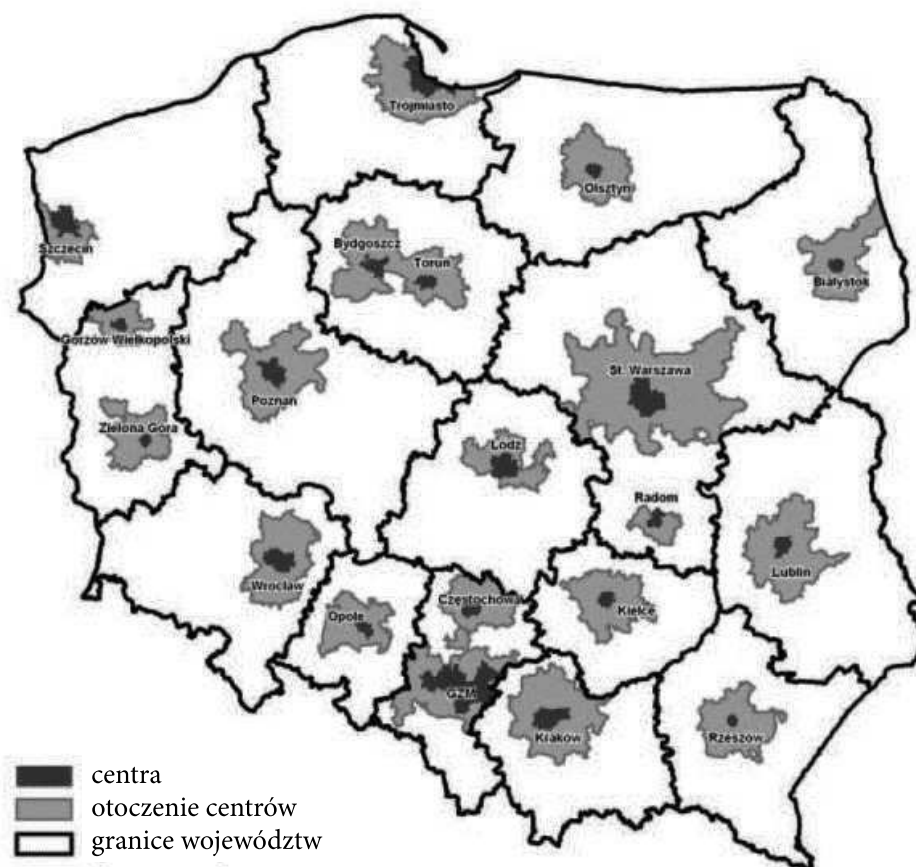
do delimitacji prowadzi do wyznaczenia obszaru o bardzo szerokim zasięgu, obejmujące gminy niemające istotnych związków z ośrodkiem rdzeniowym obszaru.

Okazuje się jednak, że najbardziej rozległym terytorialnie desygнатem poznańskiego obszaru metropolitalnego jest wariant opracowany przez Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego. W jego skład wraz z Poznaniem wchodzi 45 gmin.

Ostatnie z przytaczanych podejść, przyjęte na potrzeby niniejszej analizy, jest związane z podjętą w Unii Europejskiej inicjatywą Komisji Europejskiej i Eurostatu dla miast europejskich objętych monitoringiem – Program Urban Audit. Zgodnie z metodyką tego badania granice oddziaływania poznańskiego obszaru funkcjonalnego zostały określone na podstawie wskaźnika wyrażającego relację liczby dojeżdżających do pracy i pracowników najemnych. Obliczenie stosunku tych dwóch zmiennych dla każdej gminy umożliwiły wyniki jednorazowego badania dojazdów do pracy w 2006 r. przeprowadzonego w Ośrodku Statystyki Miast Urzędu Statystycznego w Poznaniu [Dojazdy 2010]. Wybranim miastom przyporządkowane zostały te gminy, które spełniały jednocześnie dwa następujące warunki:

- co najmniej 15% ogółu pracowników najemnych – mieszkańców gminy – w 2006 r. dojeżdżało do pracy do centrum,
- gmina graniczy bezpośrednio z centrum lub z innymi gminami spełniającymi pierwszy warunek, tworząc zwarty obszar.

Zatem aby miejski obszar funkcjonalny zachował swoje znaczenie, musi spełniać zasadę ciągłości. Oznacza to, że w skład obszarów funkcjonalnych wchodzi tylko te gminy, które bezpośrednio sąsiadują z głównym ośrodkiem miejskim lub pośrednio – poprzez inne gminy włączone do obszaru miejskiego w wyniku przyjętych kryteriów. Do obszaru otoczenia Poznania włączono również gminy miejsko-wiejskie, w których pierwszy warunek spełniała tylko jedna z ich części, a także gminy, w których ten warunek nie jest spełniony, lecz są otoczone zwartym obszarem spełniającym przyjęte kryterium. Wyznaczono w ten sposób zwarty przestrzennie miejski obszar funkcjonalny nie tylko dla Poznania, ale również dla ogółem 22 miast liczących co najmniej 100 tys. mieszkańców (17 miast wojewódzkich i 5 innych miast), co w efekcie nieco złagodziło dysproporcje sieci dużych miast (rysunek 3). W każdym przypadku obszar ten tworzy: miejskie centrum i jego otoczenie wybrane według kryterium dojazdów do pracy i spójności terytorialnej.

Rysunek 3. Funkcjonalne obszary miejskie w Polsce według województw

Źródło: [Miasta 2010, s. 46]

4. Obszar funkcjonalny aglomeracji poznańskiej – charakterystyka ogólna i funkcjonalna

Obszar funkcjonalny aglomeracji poznańskiej (OFAP) zajmuje powierzchnię 3102 km². Na OFAP składa się: centrum – miasto Poznań i otoczenie centrum, którym są gminy wybrane na podstawie największego nasilenia dojazdów do pracy do centrum i spójności terytorialnej. Otoczenie centrum tworzą łącznie 33 jednostki. Składają się nań: 3 gminy miejskie (Luboń, Puszczykowo i Obrzycko), 12 miast i obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich, 10 gmin wiejskich. W znaczeniu administracyjnym OFAP tworzy Poznań z powiatem poznańskim oraz 8 innych jednostek. Są to miasta i gminy: Czempiń,

Nekla, Obrzycko, Ostroróg, Skoki, Szamotuły oraz gminy wiejskie Łubowo i Brodnica. Terytorialnie jest to obszar nieco rozczłonkowany, rozciągnięty na głównych szlakach komunikacyjnych (drogowych i kolejowych) łączących z Poznaniem. Położenie OFAP na tle województwa przedstawia rysunek 4.

Udział OFAP w ogólnej powierzchni województwa wynosi 10,4%, a w liczbie ludności 27,6% ogółu, co stanowi 954 tys. mieszkańców. Są to udziały znacznie niższe wobec wartości przeciętnej dla wszystkich obszarów funkcjonalnych w Polsce (odpowiednio: 15,9% i 40,9%). Na tym tle OFAP jest czwarty (licząc od końca) zarówno pod względem udziału w powierzchni, jak i ludności. Taki rozkład i udział miast w strukturze osadniczej całego województwa wielkopolskiego można uznać za właściwy. Pomimo dominacji aglomeracji poznańskiej w regionie układ osadniczy województwa wykazuje tendencje do policentryczności. Z kolei policentryczny system miast stwarza, z punktu widzenia działalności gospodarczej, dobre warunki uzyskiwania wysokich korzyści skali i korzyści aglomeracji, umożliwia też komplementarność funkcjonalną miast i pozwala na włączenie w procesy rozwoju zasobów materialnych i kapitału społecznego z całego regionu. Ogólnie można uznać system policentryczny za bardziej efektywny aniżeli układ silnie skoncentrowany lub nadmiernie rozproszony.

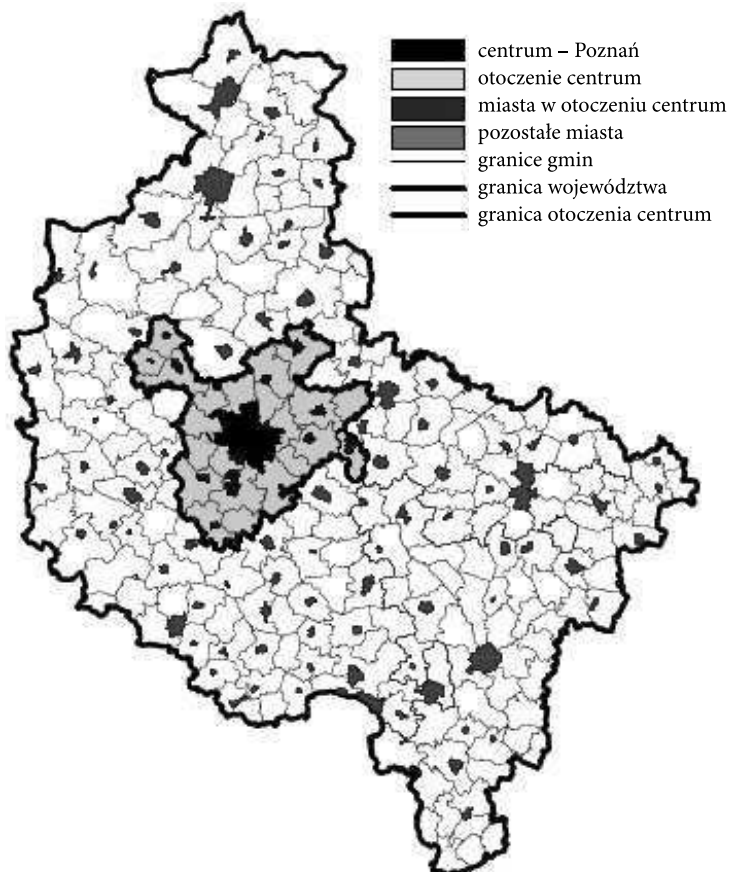
Tabela 1. Ludność jednostek terytorialnych tworzących obszar funkcjonalny aglomeracji poznańskiej (stan w 2010 r.)

Nazwa jednostki	Typ gminy	Miasto	Obszar wiejski
Brodnica	wiejska	–	4 682
Czempiń	miejsko-wiejska	5 183	6 149
Czerwonak	wiejska	–	25 859
Dopiewo	wiejska	–	18 051
Kleszczewo	wiejska	–	6 312
Komorniki	wiejska	–	19 425
Kostrzyn	wiejska)	9 041	7 500
Kórnik	miejsko-wiejska	7 210	13 446
Luboń	miejska	29 520	–
Łubowo	wiejska	–	5 830
Mosina	miejsko-wiejska	12 454	14 599
Murowana Goślina	miejsko-wiejska	10 323	6 026
Nekla	miejsko-wiejska	3 398	3 565
Obrzycko	miejska i wiejska	2 262	4 392
Ostroróg	miejsko-wiejska	1 962	2 935
Pobiedziska	miejsko-wiejska	8 748	9 167

cd. tabeli 1

Nazwa jednostki	Typ gminy	Miasto	Obszar wiejski
Poznań	miasto centralne	551 627	–
Puszczykowo	miejska	9 635	–
Rokietnica	wiejska	–	12 400
Skoki	miejsko-wiejska	4 003	5 010
Stęszew	miejsko-wiejska	5 686	8 903
Suchy Las	wiejska	–	15 132
Swarzędz	miejsko-wiejska	30 487	13 197
Szamotuły	miejsko-wiejska	18 878	10 287
Tarnowo Podgórne	wiejska	–	21 832
Łącznie		710 417	234 699
Łącznie		945 116	

Źródło: Na podstawie danych GUS.

Rysunek 4. Funkcjonalny obszar aglomeracji poznańskiej na tle województwa wielkopolskiego

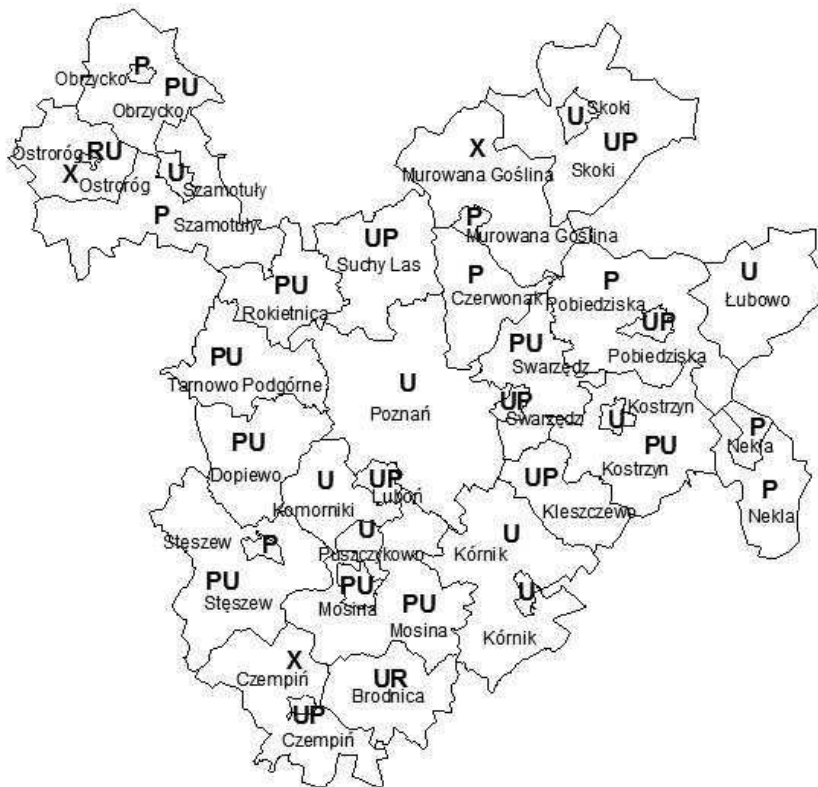
Źródło: [Miasta 2012, s. 238]

W systemach osadniczych bardzo ważną rolę w organizacji przestrzeni i rozwoju społeczno-gospodarczym regionu/kraju przypisuje się miastom. Wynika to głównie z występującej na ich obszarze olbrzymiej koncentracji różnorodnych form działalności – zarówno gospodarczych, jak i społecznych. Szczególną rolę w rozwoju regionu odgrywa obszar aglomeracji/metropolitalny stanowiący swoisty biegun wzrostu. Obszar ten spełnia zatem istotne funkcje. Pod pojęciem funkcji należy rozumieć każdą działalność społeczno-gospodarczą wykonywaną w danej jednostce terytorialnej, niezależnie od jej rangi ekonomicznej, rozpatrywaną zarówno z punktu widzenia tej jednostki, jak i systemu osadniczego, w skład którego ona wchodzi [Suliborski 1983]. Rozpoznanie charakteru funkcjonalnego poszczególnych jednostek i całego OFMP stanowi ważny problem badawczy.

Funkcje miast (jednostek terytorialnych), określone jako „całokształt działalności społecznych i gospodarczych, jakie miasta spełniają w systemie gospodarki narodowej” [Jerczyński 1973, s.17], można rozpatrywać w różny sposób. Tu identyfikowane są z rolą, jaką odgrywają poszczególne rodzaje funkcji w działalności społeczno-gospodarczej miasta/gminy ujmowanego jako pewna całość, tzn. traktowanego jako obszar zamknięty. W takim ujęciu można mówić o poszczególnych funkcjach rodzajowych (np. przemysłowej, usługowej, usługowo-przemysłowej, handlowej czy rolniczej) jako funkcji dominującej – głównej czy też charakterystycznej danego ośrodka w zależności od przyjętych kryteriów statystycznych. Jest ona mierzona udziałem pracowników związanych z daną funkcją w ogólnym zatrudnieniu w mieście, tzn. strukturą miejsc pracy. Metodę tę zastosował M. Jerczyński [1977], przyjmując za punkt wyjścia w ocenie dominacji funkcjonalnej agregację działów gospodarki narodowej do trzech podstawowych sektorów ekonomicznych (R – rolnictwo, P – przemysł i budownictwo, U – usługi). Celem tej części badania jest rozpoznanie funkcji dominujących miast i całego OFMP oraz ustalenie podstawowych typów jednostek terytorialnych.

Przeobrażenia struktury zatrudnienia związane z rozwojem sektora usługowego powodują również wzrost znaczenia usług o charakterze niematerialnym. Funkcje produkcyjne w coraz mniejszym stopniu decydują o dynamice rozwojowej obszaru [por. Matczak 1992; Budner 1999]. Zjawisko to jest charakterystyczne również dla OFMP, w którym dominuje centrum – Poznań. Analizując rozkład dominacji funkcjonalnych poszczególnych jednostek, można zaobserwować następującą prawidłowość: w centralnej części dominuje działalność usługowa (z przewagą usług niematerialnych uzupełnianych niekiedy przemysłem). Im bardziej na zewnątrz tego układu, tym wyraźniej jest zauważalny udział przemysłu. W peryferyjnej części OFMP znalazły

się też trzy gminy o braku dominacji funkcjonalnej (obszary wiejskie gmin: Ostroróg, Czemiń, Murowana Goślina), jedna rolniczo-usługowa (miasto Ostroróg) i usługowo-rolnicza (gmina Brodnica).

Rysunek 5. Typy jednostek terytorialnych według dominacji funkcjonalnej w OFAP

OFAP skupia blisko 342 tys. pracujących, tj. 40% ogółu pracujących w województwie wielkopolskim. Największym rynkiem pracy jest Poznań, gdzie pracuje 234 960 osób (stan na 2011 r.), koncentrując 22,5% ogółu pracujących w województwie i 68,8% pracujących w OFAP. Rynek pracy w pozostałej części obszaru kształtuje się w sposób mocno zróżnicowany, ale względnie proporcjonalnie do liczby mieszkańców (tabela 2). Ciekawe jest, że kolejne co do wielkości obszary zatrudnienia to gminy lub obszary wiejskie (Tarnowo Podgórne, Komorniki, Kórnik). Gminy te straciły swój rolniczy charakter, pełniąc obecnie głównie funkcje usługowe. Gminy wiejskie w bezpośrednim

otoczeniu aglomeracji stały się mocno zurbanizowane. Rozkład przestrzenny rynku pracy w OFAP pokazuje, że zmniejsza się on na zewnątrz układu. Najmniejszy rynek pracy stanowią gminy położone peryferyjnie.

Struktura zatrudnienia w OFAP wykazuje wyraźną dominację funkcji usługowych (68,5%) z przewagą usług niematerialnych. W sektorze II (przemysł i budownictwo) udział pracujących wynosi 30,0%, w rolnictwie zaledwie 1,5%. Struktura ta odbiega od przeciętnej dla całego województwa wielkopolskiego szczególnie w sektorze rolniczym, gdzie udział zatrudnionych wynosi aż 20,0%, z kolei w usługach pracuje 46,7% (z niewielką przewagą usług niematerialnych). Podobny udział wykazuje tylko zatrudnienie w przemyśle (32,2%).

Tabela 2. Pracujący i typy jednostek terytorialnych według dominacji funkcjonalnej (stan w 2011 r.)

Gmina	Pracujący	Typ	R (%)	P (%)	U (%)	Um (%)
Brodnica w.	1 026	UnR	35,2	11,9	52,9	22,8
Czempiń m.	573	UnP	11,2	37,2	51,7	42,6
Czempiń o.w.	740	X	38,4	29,6	32,0	29,1
Czerwonak w.	6 883	P	1,8	75,3	23,0	28,7
Dopiewo w.	4 219	PUm	1,6	57,3	41,1	60,5
Kleszczewo w.	710	UP	16,3	25,6	58,0	50,2
Komorniki w.	9 368	Um	0,1	34,0	66,0	84,0
Kostrzyn m.	2 258	Um	1,6	36,5	61,9	76,3
Kostrzyn o.w.	853	PU	19,7	49,8	30,5	43,8
Kórnik m.	1 759	Un	2,4	23,0	74,6	25,7
Kórnik o.w.	8 650	Um	1,0	29,9	69,1	90,4
Luboń	4 395	UmP	0,5	45,1	54,4	57,1
Łubowo w.	622	Un	11,4	27,2	61,4	35,1
Mosina m.	2 398	PU	1,8	52,0	46,2	43,1
Mosina o.w.	1 770	PU	9,7	53,0	37,3	20,6
Murow. Gośl. m.	2 119	P	1,6	62,0	36,4	48,4
Murow. Gośl. o.w.	484	X	32,4	32,2	35,3	46,2
Nekla m.	942	P	0,4	66,5	33,1	49,7
Nekla o.w.	1 095	P	10,0	72,8	17,3	47,6
Obrzycko	493	P	0,4	66,7	32,9	38,3
Obrzycko w.	321	PU	17,1	42,4	40,5	28,5
Ostroróg m.	599	RU	51,3	20,9	27,9	33,5
Ostroróg o.w.	80	X	40,0	35,0	25,0	75,0
Pobiedziska m.	1 300	UnP	2,2	41,2	56,6	37,2
Pobiedziska o.w.	1 112	P	1,9	65,8	32,3	56,3

cd. tabeli 2

Gmina	Pracujący	Typ	R (%)	P (%)	U (%)	Um (%)
Poznań	234 960	Un	0,7	22,4	76,9	37,0
Puszczykowo	1 969	U	0,3	37,1	62,7	32,0
Rokietnica w.	1 898	PU	3,5	52,3	44,2	49,0
Skoki m.	392	Un	2,0	30,9	67,1	25,5
Skoki o.w.	275	UnP	14,9	31,6	53,5	41,5
Stęszew m.	2 130	P	0,2	61,8	37,9	63,2
Stęszew o.w.	1 503	PU	6,7	53,6	39,8	67,1
Suchy Las w.	6 318	UmP	0,6	46,9	52,5	70,1
Swarzędz m.	8 077	UmP	0,3	43,5	56,2	65,9
Swarzędz o.w.	4 881	PU	3,3	57,7	39,0	80,0
Szamotuły m.	4 308	U	3,9	27,5	68,6	30,5
Szamotuły o.w.	1 635	P	10,6	62,9	26,5	21,9
Tarnowo Podgór. w.	18 441	PUm	0,2	51,4	48,5	77,9
Łącznie OFAP	341 556	Un	1,5	30,0	68,5	43,1
Wojew. Włkp.	847 975	UnP	20,0	33,2	46,7	50,5

Źródło: Na podstawie danych GUS.

Na podstawie analizowanych czynników (wielkość zatrudnienia i potencjał demograficzny) można stwierdzić, że jednostki terytorialne FOAP reprezentują dość zróżnicowany potencjał gospodarczy. Obszarem o najwyższym potencjale gospodarczym w aglomeracji jest oczywiście Poznań. Koncentracja ludności i zatrudnienia, liczba podmiotów gospodarczych jest tu najwyższa. Potencjał gospodarczy jednostek ilustruje też wartość inwestycji. Aglomeracja poznańska jest najatrakcyjniejszym inwestycyjnie obszarem w regionie. Biorąc pod uwagę również ten istotny parametr, można określić potencjał gospodarczy każdej z gmin OFAP. Do gmin o relatywnie wysokim potencjale gospodarczym zaliczyć można:

- jednostki leżące w bezpośredniej bliskości Poznania i dobrze z nim skomunikowane, o rozwiniętej funkcji przemysłowej, posiadające też atrakcyjne tereny inwestycyjne: m. i gm. Swarzędz; gm. Suchy Las; m. i gm. Kórnik, gm. Komorniki, gm. Czerwonak, gm. Tarnowo Podgórne;
- gminy położone w drugim pierścieniu gmin wokół Poznania (izochrona kolejowa poniżej 40 minut): Szamotuły, Murowana Goślina.

W grupie jednostek o średnim potencjale gospodarczym znalazły się gminy położone w odległości nieprzekraczającej izochrony kolejowej 30 minut od Poznania: Luboń, Mosina, m i gm.: Stęszew, Kostrzyn, Pobiedziska oraz gm. Dopiewo.

Pozostałe jednostki są słabsze pod względem gospodarczym i demograficznym, choć stanowią istotne uzupełnienie układu ekonomicznego całej aglomeracji. Grupę tę tworzą mniejsze gminy, o zatrudnieniu poniżej 2,5 tys. osób, mniej korzystnie położone względem centrum w zewnętrznej strefie aglomeracji.

5. Przemiany demograficzne obszaru funkcjonalnego aglomeracji poznańskiej

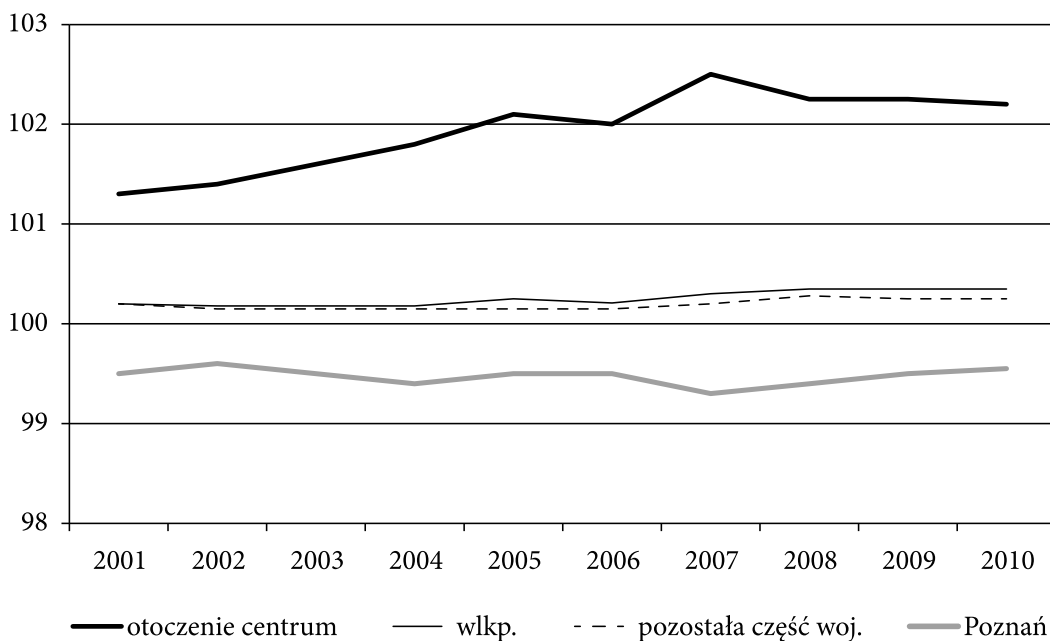
5.1. Zmiany ludnościowe

Liczba ludności województwa wielkopolskiego w dziesięciolecie 2000–2010 wzrosła o 75 tys. do blisko 3420 tys. mieszkańców, tj. o 2,2%. W miastach ludność zmniejszyła się do poziomu 98,7% (2000 r. = 100). Ubytek ludności miejskiej został złagodzony przyrostem liczby mieszkańców wsi (wzrost o 7,1%). Należy zaznaczyć, że te ubytki i przyrosty ludności nie były równomiernie rozłożone w czasie (tabela 3).

Tabela 3. Rozwój ludności w województwie wielkopolskim w latach 2001–2010 (stan w dniu 31 XII)

Wyszczególnienie	Dynamika ludności			Gęstość zaludnienia (ludność na 1 km ²)		
	2005	2010				
	2000 = 100		2005 = 100	2000	2005	2010
Województwo ogółem	100,8	102,2	101,4	112,2	113,1	114,8
miasto	99,5	98,7	99,2	1307,5	1293,6	1283,6
wieś	102,7	107,1	104,3	49,7	51,1	53,2
Obszar funkcjonalny aglomeracji poznańskiej	101,5	104,2	102,7	293,3	297,7	305,7
Centrum – Poznań	97,5	94,7	97,1	2228,2	2172,7	2106,7
Otoczenie centrum	108,6	121,3	111,6	114,7	124,5	139,0
miasto	105,0	109,7	104,5	1045,8	1098,3	1164,1
wieś	111,5	130,5	117,0	66,8	74,5	87,1
Pozostały obszar woje- wództwa	100,6	101,5	100,9	91,2	91,7	92,6
miasto	99,7	99,3	99,6	1118,4	1107,4	1100,9
wieś	101,4	103,6	102,2	47,9	48,6	49,7

Źródło: [Miasta 2012, s. 239].

Rysunek 6. Dynamika ludności w województwie wielkopolskim (rok poprzedni = 100)

Źródło: [Miasta 2012, s. 239]

Zgromadzony materiał statystyczny pozwala stwierdzić, że dynamika zmian w OFAP była wyższa niż w pozostałej części województwa wielkopolskiego. Wskaźniki dynamiki ludności dla jednostek administracyjnych położonych w otoczeniu centrum były wyższe niż w centrum obszaru. Poznań charakteryzuje się systematycznym spadkiem liczby mieszkańców przy jednocześnie najwyższej dynamice wzrostu ludności w jego otoczeniu. Dynamika ta jest najwyższa spośród grona największych ośrodków metropolitalnych w Polsce (w okresie 2000–2010 wyniosła aż 21,3%). Tak wysoki wskaźnik był kształtowany przede wszystkim przez wzrost ludności w obszarach wiejskich (30,5% w analizowanym okresie). Wśród gmin wiejskich i obszarów wiejskich gmin miejsko-wiejskich w otoczeniu Poznania najwyższe wskaźniki wzrostu odnotowano w: Dopiewie (68,7), Komornikach (66,4), Rokietnicy (60,4), Kórniku (54,7), Swarzędzu (53,3), Suchym Lesie (49,4), Tarnowie Podgórny (35,3) i Kleszczewie (34,6).

5.2. Migracje wewnętrzne

Na zmiany w liczbie ludności danego obszaru wpływają trzy elementy: przyrost naturalny i saldo migracyjne (łącznie stanowią przyrost rzeczywisty) oraz zmiany o charakterze administracyjnym. Ich waga jest różna, odpowiednio

do warunków rozwoju społeczno-gospodarczego. W warunkach zmniejszenia przyrostu naturalnego decydujące znaczenie w zmianach ludnościowych miast i regionu mają migracje. Migracje są też ważnym składnikiem decydującym o rozmieszczeniu ludności. Zgromadzony materiał liczbowy o wewnątrzwojewódzkich migracjach stałych według kierunków pozwala ocenić wielkość i zmiany stałych ruchów migracyjnych w granicach OFAP.

Mieszkańców województwa wielkopolskiego w analizowanych latach 2001–2010 można zaliczyć do najbardziej mobilnych w Polsce. Ogółem 340,7 tys. ludności zmieniło miejsce zamieszkania. Wielkość ta przeliczona na 1000 mieszkańców daje wskaźnik 101 osób (wyższy wskaźnik zanotowano jedynie w województwie zachodniopomorskim – 103). Ważnym elementem analizy są migracje netto, tzn. saldo migracji decydujące o przyroście lub ubytku ludności. W omawianym okresie w województwie wielkopolskim odnotowano ujemne saldo migracji dla miast, co skutkowało ubytkiem ludności w miastach o 51,1 tys. osób. Wielkość ta w przeliczeniu na 1000 ludności dała wskaźnik 26,7 – najniższy spośród wszystkich województw w całym kraju.

Szczegółowe analizy przestrzenne ruchów migracyjnych potwierdzają fakt wzrostu przemieszczeń ludności na niewielkie odległości. Jest to przede wszystkim wynik procesu suburbanizacji wielkich miast w Polsce związanych z „ucieczką” mieszkańców na atrakcyjne obszary gmin podmiejskich. Można zatem mówić o specyficznej roli wielkich i dużych miast w przemieszczeniach ludności. Tezę tę potwierdzają wyniki analizy kierunków migracji ludności Poznania (w latach 2001–2010). Migracje wewnątrzwojewódzkie ludności wielkopolski spowodowały napływ do Poznania 30,9 tys. osób – 39,1% tej wartości stanowili mieszkańcy otoczenia centrum (głównie wsi), dominująca większość (60,9%) to mieszkańcy pozostałych gmin województwa – poza strefą otoczenia centrum (w 2/3 z miast).

Liczba osób, które wyjechały z Poznania w latach 2001–2010, była zdecydowanie wyższa od napływu i wyniosła 65,3 tys.; 82,5% tego odpływu nastąpiło do bezpośredniego otoczenia miasta centralnego, z czego ponad 70% odpłynęło na wieś (tabela 4). Jest to najwyższy odsetek migrantów o tym kierunku przepływu z wszystkich MOF w Polsce poza Warszawą (86,6%).

Na ogólne zmiany stanu i gęstości zaludnienia określonego obszaru wpływają salda migracji. Poznań w analizowanym okresie miał ujemne saldo migracji (–61,9 na 1000 ludności). Był to zdecydowanie najwyższy wskaźnik ubytku migracyjnego spośród wszystkich centrów MOF w Polsce. Kolejne wskaźniki dla pozostałych MOF były zdecydowanie niższe i wyniosły: Radom (–38,4), Bydgoszcz z Toruniem (–36,8) i Trójmiasto (–34,9). Saldo

z gminami otoczenia centrum wynoszące – 75,2 osób/1000 ludności zostało tylko nieznacznie zniwelowane dodatnim saldem migracji (wskaźnik: +13,3) z pozostałymi gminami w województwie.

Tabela 4. Struktura migracji wewnątrz wojewódzkich w woj. wielkopolskim na pobyt stały w centrach w latach 2001–2010

Wyszczególnienie	Napływ migracyjny do Poznania	Odpływ migracyjny z Poznania
Otoczenie centrum	12,1 tys. osób	53,9 tys. osób
	39,1%	82,5%
miasto	17,7%	22,5%
wieś	21,4%	60,0%
Pozostałe gminy	18,8 tys. osób	11,4 tys. osób
	60,9%	17,5%
miasto	41,0%	8,5%
wieś	19,9%	8,9%

Źródło: Na podstawie danych GUS.

Podsumowując tę część badań, można stwierdzić, że zaawansowany proces suburbanizacji Poznania jest związany nie tylko z przemieszczeniami mieszkańców z centrum na wybrane atrakcyjne obszary podmiejskie, ale również z przenoszeniem niektórych funkcji miejskich oraz miejskiego stylu życia. Wzrasta liczba osób (często wraz z rodzinami) podejmujących decyzje o zmianie miejsca zamieszkania głównie w celu poprawy jakości życia, zachowujących przy tym w miarę łatwy dostęp do miejsca zatrudnienia i do różnorodnych usług, szczególnie wyższego rzędu, dostępnych na ogół w obszarze centralnym. W efekcie zwiększa się ogólna ruchliwość ludności. Jest to z jednej strony wzrost migracji stałych w kierunku z centrum na zewnątrz, związanych ze zmianą miejsca zamieszkania. Z drugiej strony następuje intensyfikacja ruchów wahadłowych związanych z dojazdami do pracy i usług.

5.3. Zmiany struktur grup ekonomicznych ludności

Konsekwencją migracji wewnątrzwojewódzkich są nie tylko zmiany w liczbie ludności. Migracje ludności mają istotny wpływ na dynamikę przyrostu rzeczywistego, zmieniają również strukturę demograficzną – oddziałują zatem pośrednio również na procesy ekonomiczne. W analizowanym okresie (2001–2010), w wyniku niskiego przyrostu naturalnego i przesunięcia efektów fali wyżu demograficznego, nastąpiły znaczące zmiany ekonomicznej struktury ludności województwa wielkopolskiego według grup wieku.

Osoby urodzone w ostatnich latach wyżu opuściły grupy wieku przedprodukcyjnego i zasiliły przedział wieku produkcyjnego. Udział osób najmłodszej grupy wieku (0–17 lat) w ogólnej liczbie ludności regionu zmniejszył się z 25,4% w 2000 r. do 19,8% w 2010 r., tj. o 5,6 p.p. Nieznacznie korzystniejsze zmiany zaobserwowano na obszarze OFAP. Tam spadek udziału najmłodszej grupy wiekowej był najmniejszy. Z drugiej strony udział tej grupy wiekowej w OFAP, szczególnie w samym centrum, był najniższy (tabela 5). Odnotowana prawidłowość była typowa w skali całego kraju. Ogólnie w wyniku wzrostu udziału ludności w wieku produkcyjnym nastąpiło korzystne obniżenie wskaźnika obciążenia ekonomicznego w całym regionie. Zmniejszenie liczby osób w wieku nieprodukcyjnym przypadającej na 100 osób w wieku poprodukcyjnym było najbardziej zauważalne w otoczeniu centrum, tj. o –3,5 p.p.

Tabela 5. Struktura ludności województwa wielkopolskiego według ekonomicznych grup wieku (stan w dniu 31. XII)

Wyszczególnienie	Wiek przed- produkcyjny		Wiek produkcyjny			Wiek poprodukcyjny	
			razem	w tym mobilny			
	ludność ogółem = 100						
	2000	2010	2000	2010		2000	2010
Ogółem	25,4	19,8	61,0	64,9	41,1	13,5	15,3
miasto	23,1	17,8	63,2	65,4	40,8	13,7	16,7
wieś	28,6	22,3	58,1	64,2	41,6	13,3	13,5
Funkcjonalny obszar miejski	21,7	17,8	63,7	65,8	42,4	14,6	16,4
Centrum – Poznań	19,0	15,2	65,0	65,6	42,1	16,0	19,1
Otoczenie centrum	26,5	21,3	61,6	66,1	42,8	11,9	12,6
miasto	25,2	19,9	62,5	66,2	42,0	12,3	14,0
wieś	27,6	22,3	60,8	66,1	43,4	11,7	11,6
Pozostały obszar	26,8	20,6	60,0	64,5	40,7	13,2	14,9
miasto	24,9	18,8	62,4	65,2	40,1	12,7	16,0
wieś	28,7	22,3	57,7	63,8	41,3	13,6	13,9

Źródło: [Miasta 2012, s. 240].

W analizowanej dekadzie zaszły bardzo niekorzystne zmiany struktury wewnętrznej wieku nieprodukcyjnego. Przewaga udziału ludności województwa w wieku przedprodukcyjnym nad grupą poprodukcyjną, kształtująca

się w 2000 r. jak 25,4% do 13,5%, zmniejszyła się na koniec 2010 r., a relacja obu grup wyniosła: 19,8% do 15,3%. Na terenie miasta Poznania zmiany niekorzystne te zaszły tak daleko, że liczebność grupy najmłodszej w 2010 r. była już mniejsza od najstarszej. Zdecydowanie najkorzystniejsza sytuacja demograficzna utrzymuje się w otoczeniu centrum. W gminach położonych w otoczeniu Poznania rozpatrywane niekorzystne zmiany mają znacznie łagodniejszy przebieg niż na pozostałym obszarze województwa i w samym Poznaniu. Zaobserwowana tendencja nie była osobliwa tylko dla województwa wielkopolskiego. Tak ukierunkowane zmiany relacji obu grup wiekowych odnotowano na terenie całego kraju, choć różnice w skali między miastami i wsią oraz między województwami i na różnych obszarach w ramach województw są zauważalne.

Pogłębioną ocenę rozmiarów zaistniałych zmian umożliwia porównanie liczby ludności w wieku poprodukcyjnym przypadającej na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w skrajnych latach dziesięciolecia (2000–2010). Dla całego kraju wskaźnik ten wzrósł z 60,6 w 2000 r. do 90,3 w 2010 r.; w miastach, odpowiednio, z 63,7 do 103,4 i na wsi z 56,7 do 73,8. W przypadku Poznania nastąpiło również pogłębienie niekorzystnych tendencji. W samym mieście wskaźnik wzrósł z 84,1 do 125,9. Natomiast w gminach otaczających centrum wskaźnik ten kształtował się na znacznie korzystniejszym poziomie. Ogólnie można stwierdzić, że na tle największych miast Polski Poznań (wraz z Trójmiastem oraz Bydgoszczą z Toruniem) utrzymał najkorzystniejsze wartości relacji wskaźników w badanym okresie (tabela 6).

Tabela 6. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym

Wyszczególnienie	Centrum		Otoczenie centrum		Pozostały obszar odpowiednich województw	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
Razem 19 MOF	80,8	123,4	55,4	75,0	54,9	82,3
w tym:						
Warszawa	113,0	140,7	61,2	77,8	57,5	81,0
Kraków	85,3	125,3	57,9	75,4	51,2	75,4
Trójmiasto	81,6	123,7	36,7	52,7	41,4	62,8
Wrocław	92,4	132,9	52,6	69,0	60,7	92,7
Bydgoszcz i Toruń	67,7	113,9	43,6	56,4	52,0	77,4
Poznań	84,1	125,9	45,0	58,9	49,1	72,5

Źródło: Na podstawie: [Miasta 2012, s. 69].

Podsumowanie

Podsumowując pierwszą część rozważań dotyczącą terminologii i delimitacji MOF, można stwierdzić, że:

- Wprowadzony do polityki regionalnej termin miejski obszar funkcjonalny jest związany z nową kategorią planowania funkcjonalnego, użyteczną szczególnie na obszarach aglomeracji niezwiązanych z ograniczeniami administracyjnymi, niezależnie od istnienia planów krajowych, wojewódzkich i gminnych.
- Termin aglomeracja nie jest zawsze interpretowany jednoznacznie. Miejski obszar funkcjonalny, mimo że zdefiniowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego również nie jest terminem precyzyjnym. Najwięcej trudności przysparza delimitacja obu obszarów.
- W zależności od przyjętej metody granice wyznaczonego obszaru funkcjonalnego mogą być różne, a za tym idą rozbieżności w powierzchni i liczbie jednostek terytorialnych i ludności. Może to rodzić problemy w prowadzeniu badań porównawczych.
- Z punktu widzenia stosowanych kryteriów delimitacji należy ustalić zestaw uniwersalny, pozwalający na wprowadzenie porównywalnych obszarów w Europie. Postulowane jest zatem wyznaczenie standardów i procedur planistycznych dla wyznaczania miejskich obszarów funkcjonalnych.

Przeprowadzone badanie empiryczne obszaru funkcjonalnego aglomeracji poznańskiej pozwala na wysunięcie następujących wniosków ogólnych:

- OFAP jest siłą napędową wzrostu dla całego regionu ze względu na największą koncentrację potencjału gospodarczego i demograficznego w regionie. Stanowi też odzwierciedlenie jego profilu ekonomicznego (dominacja sektora usługowego). Rdzeniem układu jest Poznań koncentrujący blisko 60% potencjału ludności i ponad 2/3 ogółu pracujących w obszarze. W miarę oddalania się na zewnątrz tego układu potencjał ten słabnie.
- Poznań charakteryzuje się systematycznym spadkiem liczby mieszkańców przy jednocześnie najwyższej dynamice wzrostu ludności w jego bezpośrednim otoczeniu. Przyczyną są głównie migracje na tereny podmiejskie mieszkańców centrum. Poznań stanowi centrum o najwyższym (obok Warszawy) udziale gmin z otoczenia w całym wewnątrzwojewódzkim odpływie migracyjnym z lat 2001–2010, a wskaźnik tego udziału wynosi 82,5%.
- Zaawansowany proces suburbanizacji Poznania jest związany nie tylko z migracjami mieszkańców z centrum na wybrane atrakcyjne obszary podmiejskie, ale również z przenoszeniem niektórych funkcji miejskich i miejskiego stylu życia. Wiązać to należy z polepszaniem warunków miesz-

kaniowych i jakości życia, przy zachowaniu źródła dochodu, jakim jest dotychczasowa praca w centrum.

- Gminy podpoznańskie różnią się od pozostałych w województwie strukturą mieszkańców według wieku. Zdecydowanie najkorzystniejsza sytuacja demograficzna utrzymuje się w gminach z największym napływem migrantów, tj. w bezpośrednim otoczeniu centrum. Zmiany na tych terenach, mimo że ogólnie należy je ocenić jako dość niekorzystne, mają jednak znacznie łagodniejszy przebieg aniżeli w samym Poznaniu, jak również w pozostałej części regionu. W stolicy województwa niekorzystne zmiany starzenia się ludności zaszły tak daleko, że liczebność poprodukcyjnej grupy wiekowej jest już wyższa od najmłodszej – przedprodukcyjnej.

Bibliografia

- Budner, W., 1999, *Funkcje administracyjne w strukturze gospodarczej miast średnich i dużych*, w: Sobczak, A. (red.), *Wybrane strategie rozwoju miast*, Zeszyty Naukowe – seria I, nr 273, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Budner, W., 2011, *Geografia ekonomiczna. Współczesne zjawiska i procesy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Danielewicz, J., 2013, *Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Dojazdy do pracy w Polsce. Terytorialna identyfikacja przepływów ludności związanych z zatrudnieniem*, 2010, GUS, US w Poznaniu, Poznań.
- <http://www.aglomeracja.poznan.pl> [dostęp: 22.11.2013]
- Iwanicka-Lyra, E., 1969, *Delimitacja aglomeracji wielkomiejskich w Polsce*, PWN, Warszawa.
- Jerczyński, M., 1973, *Zagadnienia bazy ekonomicznej większych miast w Polsce*, Prace Geograficzne, t. 97, Instytut Geografii PAN, Warszawa.
- Jerczyński, M., 1977, *Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast*, w: *Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące*, GUS, Warszawa.
- Kaczmarek, T. (red.), 2012, *Studium uwarunkowań rozwoju przestrzennego aglomeracji poznańskiej*, CBM, Poznań.
- Karłowicz, R., 1979, *Rozwój wielkich aglomeracji w Polsce*, PWN, Warszawa.
- Korcelli, P., 1976, *Agglomeracje miejskie w systemach osadniczych. Wybrane hipotezy i perspektywy badawcze*, Przegląd Geograficzny, nr 48, PTG, Warszawa.
- Markowski, T., Marszał, T., 2006, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: problemy i pojęcia podstawowe*, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa.

- Matczak, A. 1992, *Zmiany w strukturze funkcjonalnej miast Polski w latach 1973–1983*, w: *Funkcja administracyjna miast*, Acta Univ. Lodz, Folia Geogr. 17, Łódź.
- Miasta w liczbach 2010, 2012*, GUS, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2011, *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030*, Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2013, *Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich*, Warszawa.
- Parysek, J., 2008, *Aglomeracje miejskie w Polsce oraz problemy ich funkcjonowania i rozwoju*. w: Parysek, J., Tölle, A. (red.), *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne*, Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 5, Poznań.
- Suliborski, A., 1983, *Niektóre problemy badania funkcji miast w świetle podstawowych założeń koncepcji systemowej*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica, 2.
- Swianiewicz, P., Klimska, U., 2005, *Społeczne i polityczne zróżnicowanie aglomeracji w Polsce – waniliowe centrum, mozaika przedmieść*, Prace i Studia Geograficzne, nr 35, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Śleszyński, P., 2013, *Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw*, Przegląd Geograficzny, nr 85, 2.
- Województwo wielkopolskie, podregiony, powiaty, gminy*, 2012, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań.